
СЛОВ'ЯНСЬКА ЄДНІСТЬ. МІФИ ТА ІСТОРИЧНА РЕАЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

УДК 94(367)

Молодих І. В. (Molodykh I. V.), Федоренко М. О. (Fedorenko M. O.)

Національний університет кораблебудування ім. адмірала С.О. Макарова

It has been analyzed the influence of globalizational processes on the revival of the ideal of Slav unity, connected with myth and historical facts

Key words: globalization, historical myth, Slav unity

Проаналізовано вплив глобалізаційних процесів на відродження ідеї слов'янської єдності, пов'язаних з нею міфів та історичних фактів.

Ключові слова: глобалізація, панславізм, історичний міф, слов'янська єдність.

Минає перша декада третього тисячоліття та на жаль на сьогодні не вирішено і не знайдено однозначних відповідей на серйозний комплекс проблем, що склалися на кінець минулого сторіччя. Всесвітнє потепління, швидке зростання населення землі, нові хвороби, глобалізація в сфері політики, економіки та культури в наш час непокоять не лише коло фахівців, які намагаються проаналізувати і дати оцінку переліченим явищам, але й широкі кола світової спільноти. Людям не байдуже нині не тільки власне існування в контексті (Я – моя сім'я – моє близьке коло спілкування), їх починають хвилювати питання пов'язані як з виживанням людства в цілому, так і збереження своєї етнічної ідентичності зокрема.

Набираючи стрімкі оберти, з другої половини ХХ століття, процес глобалізації вторгся у найважливіші сфери життєдіяльності окремих людей, спільнот та етносів. Розвиток новітніх комунікативних систем, міграційна мобільність, конвергенція культур і особливо популяризація північноамериканської культури поступово призводять до етнологічної інтеграції, інтернаціоналізації, втрати національних культурних цінностей. У свою чергу, глобалізація в політичній і економічній сферах обмежуючи

суверенітет національних держав також, безумовно, призводить до послаблення державного контролю над етнічними процесами, що, безсумнівно сприяє розмиванню етичної ідентичності культуротворчих етносів.

З одного боку можна зробити висновок що, зазначені процеси є ні чим іншим як закономірним, природним і логічним ходом етногенезу в планетарному масштабі. Дійсно, історична і етнологічна науки однозначно вказують на той факт, що протягом всієї історії людської цивілізації етноси, зароджувались, проходили певні етапи розвитку і зникали з етнічної карти світу. Процес зникнення, як правило, проходив за двома напрямками. Або етнічні утворення припиняли своє існування безслідно (в силу об'єктивних причин: війни, голод, епідемії, природні катаклізми) що в основному характерно для малих етносів. Або ж трансформувалися в нові етноси, закладаючи в їх базис свої антропологічні і культурні елементи (елліни – сучасні греки, римляни – сучасні італійці, галли + римляни + франки - сучасні французи і т.д.), слід зазначити, що наведені приклади спрощено схематичні.

Разом з тим необхідно зауважити, що процеси етнічних трансформацій як правило, викликали реакцію опору з боку тієї частини етносу, яка ще зберігала свою етнічну ідентичність, або етносу в цілому. Досить згадати опір македонян і еллінів планам Олександра Македонського культурної та етнічної конвергенції між Елладою та підкореною ним Азією. Протистояння українського етносу спробам його асиміляції з боку Речі Посполитої та Російської імперії, а також збереження самоідентифікації поляками після знищення їх державності Австрією, Росією і Пруссією. Крах спроби створення в СРСР нової етнічної спільноти Радянський народ.

Аналогічні явища, неприйняття розмивання етнічної ідентичності в ході глобалізації, ми спостерігаємо і на часі. Безумовно дані процеси також природні і об'єктивні, як і сама глобалізація у всіх її проявах. Однак необхідно чітко визначитися з позицією оцінки результатів вищевказаних явищ.

На наш погляд не можна не погодитися з точкою зору, що результати етнічних трансформацій, породжених глобалізацією, в кінці кінців можуть привести до вкрай негативних наслідків, які виражаються, як говорилося раніше,

в поступовому набутті етносами мозаїчно-конформістської псевдоментальності, втраті етнічної ідентичності та зміні етнічної карти світу. Дана перспектива викликає серйозну стурбованість, особливо стосовно слов'янських народів.

Незважаючи на те, що слов'яни є одним з найбільш численних і давніх етносів сучасної Європи, вони, на відміну від західних європейців, можуть бути найбільш вразливими до негативу глобалізаційних процесів. Багато в чому це обумовлено високим ступенем інтеграції слов'ян у європейські, світові політичні й економічні структури, що сприяють самій глобалізації, а також ходом розвитку їх історії.

У першому випадку недавній вступ до Євросоюзу і НАТО ставить, у певному сенсі, в залежність слов'янські держави від високорозвинених країн Західної Європи, США, а також МВФ, СОТ, Світового Банку та інших аналогічних організацій. Їх економіка швидкими темпами інтегрується в європейські та світові економічні структури, підкоряючись нав'язуваним моделям економічного і соціального розвитку. Досить високий рівень розвитку комунікативних мереж, і вільний доступ до них широких верств населення, також сприяє наростанню інтеграційних етнічних процесів у слов'янських державах, з усіма можливими негативними результатами.

У другому випадку, кажучи про історичний шлях слов'ян, необхідно звернути увагу на його трагічність. У середні віки майже всі слов'янські народи позбулися своєї державності, що не могло не привести до деформацій у їх розвитку. У випадку ж з полабськими слов'янами ми спостерігаємо факт тотальної асиміляції за винятком лужицьких сербів, збережених тай то в незначній кількості. Тільки чехам, полякам і руським вдалося зберегти свою державність. Правда якщо чехи і поляки боронили свої державні утворення до 18 ст. (включно), то російський етнос після звільнення від золотоординського ярма в 1480 році не тільки зберіг свою державу, але й розвинув її до імперського статусу. Отже, протягом тривалого хронологічного періоду, слов'янським етносам доводилося вести наполегливу боротьбу за збереження своєї ідентичності та відродження державності. Однак протистояння південних слов'ян Османській імперії, західних і східних Австрійській та Російській

імперіям, а також Пруссії не приносило бажаних результатів. Внаслідок чого, на рубежі ХУІІІ - ХІХ століть, серед видатних представників слов'янських народів постає ідея панславізму, метою якої було політичне об'єднання слов'янських етносів, на основі їх культурно-духовної єдності.

Проте, не дивлячись на весь позитив панслов'янської ідеї, хотілося б зауважити, що факт її виникнення прямо вказує на нездатність слов'ян в першій половині 19 ст. самотійно звільнитися від ярма поневолювачів. Це також виявилось в прагненні деяких її ідеологів обґрунтувати перспективи подальшого розвитку слов'ян у складі Російської імперії (Людевіт Гай. Йозеф Добровський), або в Австрійській імперії, перетвореній у федерацію (Франтішек Палацький). Зазначений пошук зовнішніх покровителів обумовлений невпевненістю у власних силах, породженою відсутністю державності, залежністю від зовнішньополітичних чинників.

Схожа ситуація, з пошуком зовнішніх покровителів, склалася в середині ХХ ст. після другої світової війни, коли всі слов'янські держави опинилися в соціалістичному таборі. Перебуваючи під жорстоким контролем СРСР, який постійно втручався у внутрішню і зовнішню політику своїх союзників, аж до збройного вторгнення (Чехословаччина 1968 р.), західні та південні слов'яни постійно відчували загрозу своїй незалежності. Вказаний факт став однією з причин вступу значної частини слов'янських держав до НАТО і Євросоюз, після розпаду СРСР у серпні 1991р. У даному випадку ми спостерігаємо аналогічний пошук слов'янами покровителів з метою, як модернізації соціально-економічної і політичної систем, так і забезпечення гарантій власної незалежності. Останнє було продиктоване побоюванням по відношенню до Російської Федерації, яка асоціюється з Радянським Союзом.

Саме всі перераховані вище чинники викликані глобалізаційними процесами сприяють розвитку негативних явищ поступового розмивання етнічної ідентичності, інтернаціоналізації, втрати національних культурних цінностей слов'янськими етносами. Як наслідок, в кінці ХХ ст., з метою протистояння названим явищам у слов'янському співтоваристві спостерігається відродження панслов'янської ідеї, яка втратила свою популярність в кінці ХІХ -

початку XX ст. Слід зазначити, що за період свого вікового існування, ідея слов'янської єдності не уникла міфологізації. У даному випадку міф розглядається, як різного роду ілюзорні уявлення, які впливають на масову свідомість.

Міфологізації піддалося, саме поняття – Слов'янська єдність, у контексті політичного об'єднання слов'янських етносів на основі їх спільного походження й культурно-духовної спільності. Історична наука надає достатню кількість фактів, які засвідчують що, протягом більшої частини своєї історії слов'янські етноси не прагнули до політичної єдності, і на жаль часто ворогували між собою. Суперечності між племенами полабських слов'ян привели до тотального їх знищення германцями. Протистояння між українським і польським етносами в XVI - XVII ст. переросло у війну 1648-1657 рр., при цьому білоруси підтримували у війні поляків. Ослабіла, під час війни, Річ Посполита у 1795 році при активній участі (слов'янської) Російської імперії припинила своє існування, що стало національною трагедією для поляків. У свою чергу політика Російського самодержавства з асиміляції українського етносу призвела до відчутних протиріч між росіянами і українцями. Сербо-болгарська війна 1885 також не сприяла Південнослов'янській єдності. Події XX ст., на прикладі кровопролитного розпаду Югославії, утворення Чеської і Словацької держав у 1993 році (оксамитове розлучення Чехословаччини), відновлення української і білоруської державності в результаті розпаду СРСР, свідчать, про відсутність серед слов'янських етносів, прагнень до політичної інтеграції, як у минулому, так і в сьогоденні. Варто відзначити, що ще в процесі виникнення панслов'янської ідеї вже не спостерігалось єдиної точки зору щодо можливого центру політичного об'єднання слов'ян. Головним чином, в якості подібного центру, виступали Росія, Австро-Угорщина і Польща, окремо можна виділити позицію Миколи Костомарова про можливість слов'янської федерації з центром у Києві. Озвучені вище приклади свідчать про те, що єдність слов'ян, як у межах єдиної держави, так і у вигляді централізованого політичного союзу є історичним і політичним міфом.

Відношення до даного міфу не може бути однозначним. З одного боку фундатори панславізму, перебуваючи під впливом слов'янського національного відродження і романтизму, самі щиро вірили в можливість загальнослов'янської політичної консолідації. Ці ілюзорні уявлення відіграли позитивну роль у пробудженні етнічної самосвідомості слов'ян протягом XIX – початку XX ст. Водночас міф про слов'янську єдність активно експлуатувався правлячими колами Австро-Угорської та Російської імперій для поширення свого впливу на слов'янські народи. Не виключено, що і сьогодні конкуруючі наддержави можуть використовувати згаданий міф з метою зміцнення власного становища на міжнародній арені. Це, імовірно може привести до того, що слов'янські народи знову стануть заручниками чужих їм політичних інтересів. Завадити розвитку подібного сценарію можна лише на підґрунті культурно-духовної єдності слов'ян, в основі якої лежать спільність походження, міфологія, язичницька релігія та звичаї, що утворюють культурне ядро, духовність слов'янських етносів. Саме на засадах даної реальної, а не міфологічної єдності відбувається відродження панслов'янської ідеї, як відповідь слов'янських етносів на виклик негативних процесів, породжених глобалізацією. Цей факт підтверджується появою кількох громадських і науково-освітніх напрямів загальнослов'янської консолідації. Серйозне значення мало створення, в 1994 році, міжнародної асоціації слов'янських ВУЗів, при Міжнародній асоціації дослідження та поширення слов'янської культури при ЮНЕСКО. Сприяючи формуванню єдиного загальнослов'янського освітнього простору, і протидіючи розвитку етнічної індиферентності і космополітизму серед слов'янської студентської молоді, дана асоціація сприяє пробудженню етнічної самосвідомості слов'янської інтелігенції. Проведення в 1998 році в Празі VII міжнародного слов'янського з'їзду відновило діяльність громадського напрямку в панслов'янській ідеї. Спільно, науково-освітній та громадський напрямки, можуть стати важливим чинником у протидії розмиванню слов'янської етнічної ідентичності, навіть не зважаючи на певну декларативність у їх діяльності, обумовлену відносно не довгим періодом діяльності зазначених напрямків. Спроби створення політичного напрямку даремні сьогодні і навряд чи будуть

мати успіх в майбутньому, оскільки вони неминуче закінчуються прагненням одного етносу підпорядкувати собі інші, що як показує історична практика далеке слов'янській ментальності. Втім, проблема впливу глобалізації на слов'янську ідентичність, проблема слов'янської єдності, з її міфами, історичною і політичною реальністю вимагають подальшого ретельного вивчення, оскільки вони породжують сьогодні більше запитань, а ніж відповідей.